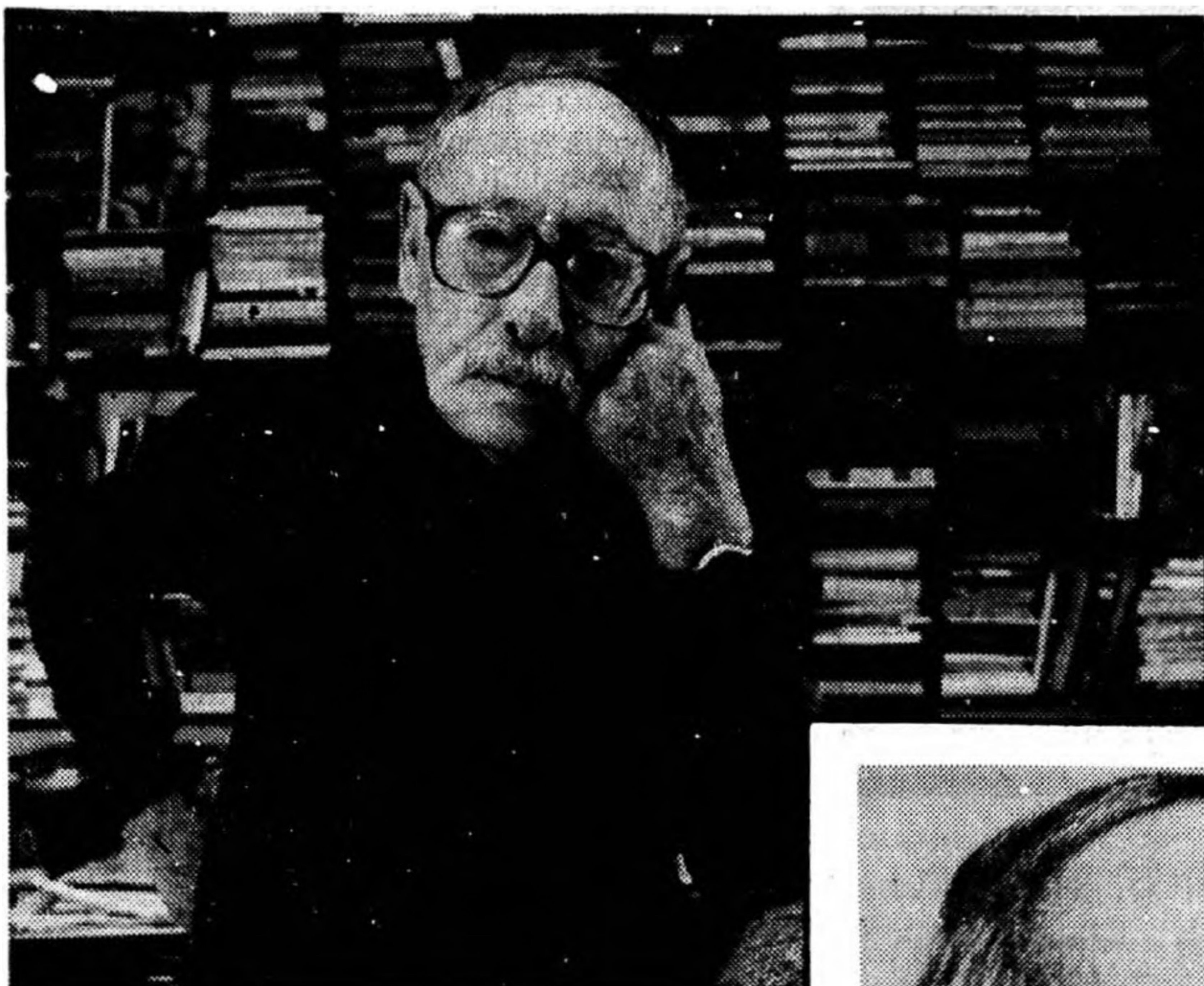

מירון שכח את הסמבה

יגאל מוסינזון (משמאל) ודן מירון (למטה): ספר ישן במהדורה מחודשת, במטרה מוצהרת להנציח את דור תש"ח וספרותו. דווקא כסופר לבני הנעורים מתאים לכך מוסינזון יותר

דורית זילברמן

יגאל מוסינזון / אפורים כשק / סיפורים ומחזות / מוסד ביאליק, ירושלים, 1989, 472 עמ'

כשספר ישן יוצא במהדורה מחודשת – ובמוסד ביאליק המכובד – מעניין במיוחד לקרוא מה יש להוצאה לאור לקורא, שהרי הספר כפי שהוא כבר עמד לגורלו. לכן פתחתי בקריאת דבריו של דן מירון, המרפיעים בשולי ספרו של יגאל מוסינזון "אפורים כשק". לכן גם הטענות מופנות כלפי דן מירון ולא כלפי יגאל מוסינזון.

חוקר ספרות יודע שעליו להציע הצעה היסטוריוסופית מגובשת, הנסמכת על השקפת עולם מקורית. לצורך זה הוא עלול לחטוא בהקרבת הספרות על מזבח ההיסטוריה. יוצר מסוים, המתאים להשקפה זו מבחינה היסטורית, אך אינו מתאים מבחינה אמנותית, ימצא נאנס, כבמקרה שלפנינו.

דווקא כסופר לבני הנעורים עונה מוסינזון על שני הקריטריונים: הוא מציג תקופה בצורה אמינה ויוצר סיפורי עלילה, שיש להם כוח קסם והשפעה, גם כמקנים ערכים לאומיים וגם כמקנים ערכים ספרותיים. אבל נראה, שלחוקר ספרות נכבד, סיפורת לנוער אולי אינה בעלת חשיבות מספקת כדי להיות חלק מההצגה ההיסטוריוסופית שהוא מעוניין להציג.

■ יתרונן יזהר ושמיר

דן מירון כותב: "סמיכות שמות זו, שהיתה מקובלת בשעתו – יזהר, שמיר, יגאל מוסינזון – עשויה להיראות בעלת תר-קף מוגבל ביותר". ואי אפשר שלא להסכים עמו. המאמר כולו נפתל בין רצונו של מירון לכבד את עצמו מבחינה ספרותית – הוא מונה את כל מיגבלותיו של מוסינזון אחת לאחת ומנסה להצדיקן – לבין רצונו לכבד את עצמו כחוקר בעל השקפת עולם מכלילה ומגבשת.

מוסינזון כותב סיפורי עלילה. לא זרם תודעה ולא ריאליזם פסיכולוגי, לא פרוזה מוסיקלית ולא פרוזה אפית, המציגה מערכת חברתית נרחבת, אשר בבסיסה מונחת תחושת זמן היסטורית-דיאלקטית, כפי שכתבו יזהר ושמיר. מוסינזון הוא דרמטי-קן, ולעתים קרובות נוטה למלודרמה. דן מירון אינו יכול שלא להעיר על כך, ואף לומר כי "הוא סיפק כמו ידיו חומר למי שביקש לקטר עליו". לעומת זאת, מציין מירון, מה שמשותף ליזהר, שמיר ומוסינזון היה, שהם בני הארץ או לפחות גדלו בה משחר ילדותם. איווה חכם היודע מתי להיוולד.

הסיפור הפותח את הספר, "פולקה", מדבר בזוג, רות ויושקה, החיים בהכשרה, וביצחק אורבין הבמאי, שבא להעמיד מחזה עם חברי המקום. ביקורו ועבודתו של יצחק אורבין הסתיימו, ובערב האחרון שלו במקום עורכים החברים מסיבת ריקודים. הסיפור עוסק בערב הזה, ומעלה תוך כדי כך את המתחים בין השלושה לאורך התקופה שבה שהה יצחק אורבין במקום ושבה, כמסתבר, היה לו רומן עם רות.

רות, היושבת עגומה כל הערב, מבקשת מבעלה לרקוד אתה פולקה. היא נכנסת לסיחור או אכסטוזה, ומתעלפת. אולם אין זו אכסטוזה הדומה לזו של גיבורת "מחולות" של דוד פרישמן, המשיבה את נפשה לבוראה, הנוגעת בגבולות החיים והמוות, אלא דרך לסלק את פרי הבאושים של רות ושל הבמאי האורח.

יוצר המתאים להשקפת החוקר מבחינה היסטורית אך אינו מתאים מבחינה אמנותית, ימצא נאנס, כבמקרה שלפנינו

עזה של רגעי ייאוש... אינו בטוחה, שה מחשה עזה של רגעי ייאוש יכולה לשמש תחליף לאמינות הדמויות.

במקום אחר מכנה מירון אותם רגעי ייאוש "מצבים קיצוניים". מוסינזון, לדעתו, מטפל במצבים קיצוניים בסיפורת שלו. אולם כפי שמשמש מירון במושג "מצבים קיצוניים", ניתן להכילו על כל מה שנוגעת בו הספרות. מצבים קיצוניים אינם תיאור של מציאות במצבי מלחמה, משבר, מתח או כשלון. "מצבים קיצוניים" כמושג (מוגח שטבע רוברט קמינגס בספרו "אסתטיקה כיום" 1961) הם מצבים המתמקדים בנקודה שבה עובר הגבול בין הידוע לבלתי ידוע, המביאים את האמוציות עד לגבולותיהן המופשטים ("האוטובוס האחרון" של עגנון מתאר מצב כזה, "הגילגול" של קפקא אף הוא).

יתרונו הגדול של מוסינזון, וגם בכך, כמו במניית החסרונות, אני תמימת דעים עם מירון, הוא ביצירת תחושת מתח אמיני תי וסכנה הקיימת ביצירתו. על מתח זה גדלו דורות בסיפורי "חסמבה". יעיד על כך היקף המכירות, שמציין מירון במאמרו. "חסמבה" חינך לערכים מוסריים, פטריוטיים, לספרות הרפתקאות ומתח, נתן דרך לנוער להודות ולחוש שגם בו עוברת רוח הגבורה של דור תש"ח. על כך, הייתה זו הדרך הטובה להנציח דור זה וספרותו (וזה המטרה המוצהרת של מוסד ביאליק בהוציאו ספר זה מחדש). אין שום סיבה לחשוב שסיפורת לבני הנעורים היא כלי פחות טוב לשרת את המטרות שהמירון הלאומי הציב לעצמו.

רת רדידות 'פלאקטית' בהצגת בעיות סבוכות ובעיצוב דמויות, שהיו אמורות להעניק לבעיות אלו את מימושן האנושי-הפסיכולוגי". (469).

קשה לאמר, שאחרי דברי "שבח" אלה, היה קל לגשת לקריאת הספר. אבל מירון מפתה לקרוא בכך שכל זה, כביכול, נאמר עליו בעבר, ועם עבוד הזמן השתנו נורמות מוסריות ואמנותיות, ולכן הדברים איבדו מעוקצם.

■ מין בלי לחלוחית

ניקח לדוגמה את הענין ה"סנסציוני", היינו, תיאורי המין, שהיום הם אפשריים ולכן זה עושה את מוסינזון לעכשווי. דור קא לגבי העבר ניתן לציין לשבח עוז של סופר, שפלש לתחומים חדשים, שעד אז לא תוארו כפי שהוא תארם. אולם כשקוראים אותם היום, מעבר לעוז הזה, הדברים נכתבו בשפה יבשה ולא חיונית, ודווקא לחלוחית וארוטיקה ידעה השפה העברית למן שיר השירים. למשל, בסיפור "הדרך ליריחו": "הוא נמשך למשחק המעודן בלי הרהר עוד, כאוהב נאמן, ונשתוקק להוביל לה אל השיא". או: "שדיה התהדקו תחתיו כעיסה רכה. הוא שיחק בהם בחוזהו". מדור בר בקטע, שאינו אמור להיות גרוטסקי, אלא מיני רך.

לסיום מוסיף דן מירון עוד מיגבלה: "כך תפישת האדם שלו לא הניחה מקום לעיצוב ריאליסטי אמין של תהליכים נפשיים מורכבים; אבל היא איפשרה המחשה

יושקה, הבעל המבין והרגיש, שלא התערב למרות שידע כל הזמן, מסלק עכ"שיו את יצחק אורבין, ומטפל באשתו בעצמו. "יצחק אורבין, שומע אתה: ילדי מתו" אמר יושקה בלחשיה צרודה. "יצחק אורבין...!" (23). אי אפשר להימלט מן המסקנה, שלמרות התיאור הרגיש בקטעים מסויימים, התוצאה הסופית היא סיפור בני לי משהו, שטחי משהו, מלודרמטי.

ואכן, דן מירון מסכם את ההשוואה בין השלושה, כשהוא מעלה את יתרונותיהם של יזהר ושמיר, ואילו על מוסינזון הוא כותב, כי "הצביע באורח ישיר וללא פיתוח יתר על מצבי פגיעה וכישלון גלויים וברורים". כמו כן, בוחר מירון בעצמו להעלות את מה שגרשון שקד קבע כאופייני לדור הזה, כי העמדה הניגודית בין חומרת המעשים לעומת חולשת העושים גרמה לשפיעה מילולית-דרטורית העולה על גדותיה. שוב בוחר מירון את השלושה לאור נקודה זו ומסקנתו: "מוסינזון שלט בשפע פחות מחבריו".

במקום אחר מוסיף מירון ומונה את חולשותיו של מוסינזון: "ניתן היה להצביע על מימד קבוע של מלודרמה ביצירתו, תיו, שהביא (ברומנים ובמחזות, אך גם ברבים מן הסיפורים הקצרים) למלאכותיות בבניין של עלילות (וזה הכשילה אותו לחלוטין ב'מי אמר שהוא שחור') ולדלות ניו-אנסים בעיצובן של דמויות. האשימו אותו בנאוטורליזם 'סנסציוני', שהתגלה בין השאר במה שנראה אז כעירטול יתר בתיאור יחסים שבינו לבניה. בכמה ממחזותיו ניכר